

TA'LIM MUASSASALARIDA INKLYUZIYYANI JORIY ETISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MUOMMOLARI

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti talabalari

Abduqodirova Gulnora Shuhrat qizi

agulnora2106@gmail.com

Tel: +91 231 82 68

Mardonova Gulsanam Damin qizi

mardonovagulsanam9452@gmail.com

Tel: +94 475 46 06

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy va psixologik muammolar tahlil qilingan. Inklyuziya tamoyillarini amalga oshirishda o'qituvchi va o'quvchilarning psixologik tayyorgarligi, jamiyatning nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan munosabati, shuningdek, ota-onalarning inklyuziv ta'limga bo'lgan qarashlari o'rganilgan. Muallif inklyuziv muhitni shakllantirishda pedagogik jamoaning hamkorligi, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish va ijtimoiy stereotiplarni bartaraf etishning ahamiyatiga e'tibor qaratgan. Tadqiqot natijalari asosida inklyuziv ta'limni samarali joriy etish uchun ijtimoiy-psixologik sharoitlarni yaxshilash bo'yicha takliflar berilgan.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, ijtimoiy moslashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, integratsiya, ta'lim muassasasi, sifatli ta'lim, o'quv dasturlarini moslashtirish*

Annotation: *This article analyzes the social and psychological issues that arise in the process of implementing inclusive education in educational institutions. The study examines the psychological readiness of teachers and students in applying the principles of inclusion, the society's attitude towards*

persons with disabilities, and parents' perceptions of inclusive education. The author emphasizes the importance of cooperation within the pedagogical community, the improvement of psychological support systems, and the elimination of social stereotypes in creating an inclusive environment. Based on the results of the study, recommendations are provided for improving socio-psychological conditions to ensure the effective implementation of inclusive education.

Keywords: Inclusive education, social adaptation, psychological support, integration, educational institution, quality education, curriculum adaptation

Аннотация: В данной статье проанализированы социальные и психологические проблемы, возникающие в процессе внедрения инклюзивного образования в учебных заведениях. Рассматриваются психологическая готовность учителей и учащихся к реализации принципов инклюзии, отношение общества к людям с инвалидностью, а также взгляды родителей на инклюзивное образование. Автор уделяет внимание важности сотрудничества педагогического коллектива, совершенствованию системы психологической поддержки и устранению социальных стереотипов при формировании инклюзивной среды. На основе результатов исследования предложены рекомендации по улучшению социально-психологических условий для эффективного внедрения инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, социальная адаптация, психологическая поддержка, интеграция, учебное заведение, качественное образование, адаптация учебных программ.

Kirish: Inklyuziv ta'lim - bu har bir bolaning ehtiyojlarini yagona tizim doirasida qondirishga intiladigan ta'limga yondashuvdir. Bu jismoniy yoki psixologik xususiyatlaridan qat'i nazar, barcha bolalar uchun sifatli ta'limning teng imkoniyatlari va mavjudligi g'oyasiga asoslanadi. Inklyuziv ta'lim g'oyasi

uzoq rivojlanish tarixiga ega. U birinchi marta 1970-yillarda an'anaviy ta'lim tizimi turli xil nogironligi bo'lgan bolalarning ehtiyojlarini hisobga olmasligi aniq bo'lganida ishlab chiqilgan. Bunday bolalar ko'pincha sifatli ta'lim olish qiyin bo'lgan maxsus o'quv yurtlariga borishga majbur bo'lishdi. Inklyuziv ta'limning asosiy printsipi barcha bolalarning qobiliyatlari yoki xususiyatlaridan qat'i nazar, to'liq ijtimoiylashishi uchun sharoit yaratishdir. Bunga o'quv dasturini moslashtirish, har bir bolaga individual yondoshish va mutaxassislarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olgan turli xil choralarni ko'rish orqali erishiladi. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillaridan biri bu tenglik tamoyilidir.

Barcha bolalar hech qanday kamsitishsiz yoki asosiy tizimdan ajralmasdan sifatli ta'lim olish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishlari kerak. Bu shuni anglatadiki, barcha maktablar hamma uchun ochiq bo'lishi kerak va ularning xususiyatlari tufayli hech kim chiqarib tashlanmasligi kerak. Yana bir muhim tamoyil-bu kompleks yondashish. Inklyuziv ta'lim o'quv jarayonining barcha ishtirokchilarining faol ishini o'z ichiga oladi: o'qituvchilar, ota-onalar, mutaxassislar va bolaning o'zi. Hamkorlik har bir bolaning muvaffaqiyatli o'qishi uchun maqbul sharoitlarni yaratishga imkon beradi, shuningdek uning salohiyatini rivojlantirishga yordam beradi. Inklyuziv ta'lim, shuningdek, har bir bolaga individual yondashuvni taklif qiladi. O'qituvchilar har bir talabaning ehtiyojlarini tahlil qilishlari va uning xususiyatlarini hisobga olgan holda individual o'quv rejalarini ishlab chiqishlari kerak.

Bu materialni muvaffaqiyatli o'zlashtirish va bolaning rivojlanishi uchun maqbul sharoitlarni yaratishga yordam beradi. Biroq, inklyuziv ta'limni joriy etish bir qator muammolarga duch kelmoqda. Ulardan biri malakali mutaxassislarning etishmasligi. Birinchi va, ehtimol, eng muhim muammo – bu o'qituvchilar tarkibining tayyorgarligi va malakasining etishmasligi. Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun turli yoshdagi va

ijtimoiy-iqtisodiy maqomdagi bolalar, shuningdek, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar bilan ishlashga qodir mutaxassislar bo'lishi kerak.

Umuman olganda, inklyuziv ta'lim jiddiy ko'rib chiqishni talab qiladigan muhim mavzudir. U barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga va ularning salohiyatiga erishishga yordam berishga intiladi. Muammolarga qaramay, inklyuziv ta'limni joriy etish alohida bolalar uchun ham, butun jamiyat uchun ham katta foyda keltirishi mumkin. Inklyuziv ta'limni amalga oshirishdagi to'siqlar va qiyinchiliklar inklyuziv ta'limni amalga oshirish bir qator to'siqlar va qiyinchiliklarga duch keladigan murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Inklyuziv ta'lim har bir bolaning ta'lim olish huquqining ajralmas qismi bo'lsa-da, uni amalga oshirishga turli omillar to'sqinlik qilishi mumkin.

Asosiy qism: Butun dunyo hamjamiyati tomonidan qabul qilingan bola huquqlariga doir xalqaro va O'zbekistonda qabul qilingan qonunlar, qarorlarni bilishi va ularga amalga oshirishi zarur. Ta'lim-tarbiya jarayonini davlat ta'lim standartlariga muvofiq o'quv reja va dastur asosida maxsus korreksion tuzatish usullaridan foydalanilgan holda olib boradi. Alohida ehtiyojlari bo'lgan bolalarning psixologik xususiyatlarini bilishi va ta'lim jarayonini shunga mos ravishda olib bora olishi, alohida ehtiyojlari bo'lgan bolalarning imkoniyatiga mos ravishda individual yondoshuvni amalga oshirish dars davomida va darsdan tashqari ta'lim jarayonida hamkorlikda faoliyat olib borishning samaradorlikka erishish va unda ota-onaning o'rnini ko'rsatib berish, ta'limda zamonaviy, innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish kompyuter, monitor, tarqatma materiallar, inklyuziv ta'lim bo'yicha rivojlangan davlatlar tajribasini doimiy ravishda o'rganib borish va ularning ish faoliyatida qo'llash, innovatsion bilim, malaka hamda ko'nikmalar bilan qurollanib yurishi, har qanday vaziyatda ham qiziquvchilarning savollariga javob beraoladigan bo'lishi kerak.

Ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarining shakllanishi va rivojlanishi, insoniyat tarixida ma'naviy va ijtimoiy ehtiyojlarning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbekistonda ham ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlar ko'proq 20- asrning ikkinchi yarmidan boshlab keng tarqaldi. Bu yo'nalishning shakllanishi, avvalambor, psixologiyaning ta'limda rol o'ynashi va ta'lim jarayonida o'quvchilarning ruhiy holatini yaxshilashga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqqan. Psixologiyaning o'qitishdagi o'rni Psixologiya ilmi XVII-XVIII asrlarda ilmiy asosda rivojlana boshladi. Ammo ta'limda psixologik xizmatlarning tizimlashtirilgan shakli faqat XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida yuzaga keldi. O'sha davrda ta'lim va psixologiya bir-biridan ajralib bo'lmas bo'lib, o'quvchilarning aqliy va emotsional holatlari, ularning rivojlanishi va individual xususiyatlari bilan shug'ullanish boshlandi.

XIX asr oxirida Amerika va Yevropada psixologiyaning ta'limdagi ahamiyati tan olinib, pedagogik psixologiya yo'nalishi shakllandi. Birinchi psixologik xizmatlar ta'lim muassasalarida o'quvchilarning ruhiy holatini aniqlash va ta'limda muvaffaqiyatga erishish uchun yordam ko'rsatish maqsadida tashkil etila boshladi. Bu davrda psixologlar o'quvchilarning kognitiv va emotsional rivojlanishini kuzatib, ularni individual yondashuvlar bilan qo'llab-quvvatlashga intildilar. XX asr boshidagi rivojlanish: Psixologiyaning inklyuziv roli XX asrning boshlarida, ayniqsa, 1910-1930 yillarda, ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarning tizimlashtirilishi va rivojlanishi yanada kuchaydi. Amerika Qo'shma Shtatlarida bu davrda psixologik xizmatlarning boshlanishi sifatida mashhur psixologlar, masalan, Leta Hollingworth, G. Stanley Hall va John Dewey ta'lim psixologiyasi sohasiga katta hissa qo'shdilar. Ular o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganib, individual farqlarni inobatga olishni, shuningdek, ta'limdagi muvaffaqiyatga erishish uchun o'qituvchilarga psixologik maslahatlar berishni boshladilar.

O'zbekistonda ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarning shakllanishi 1991-yilda mustaqillik e'lon qilinishidan keyin boshlandi. Mustaqillikdan so'ng, mamlakatda ta'lim tizimi yangilandi, va psixologik xizmatlarga bo'lgan talab ortdi.

1990-yillarda, psixologlar maktablarda o'quvchilarning ruhiy va emotsional holatini yaxshilash, ularning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini oshirish va muammolarini hal qilishda yordam bera boshladilar. Shuningdek, O'zbekistonda psixologiyani ta'lim tizimidagi roli 2000-yillarda yanada kuchayib, psixologik xizmatlar butun mamlakat bo'ylab rivojlana boshladi.

Xulosa

Ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni joriy etish — har bir bola, jumladan jismoniy, aqliy yoki ruhiy rivojlanishida cheklovlari bo'lgan o'quvchilarning ham to'laqonli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan muhim jarayondir. Biroq bu jarayon ijtimoiy-psixologik muammolarsiz kechmaydi. O'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi, jamiyatning nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan stereotiplari, ota-onalarning munosabati, hamda o'quvchilar o'rtasidagi kommunikativ to'siqlar inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishga to'sqinlik qiladi.

Shu bois inklyuziv ta'limni rivojlantirishda ijtimoiy ongni o'zgartirish, pedagoglarning psixologik va metodik tayyorgarligini oshirish, hamkorlik va bag'rikenglik muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Faqatgina shundagina har bir bola o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta oladigan, adolatli va insonparvar ta'lim tizimini shakllantirish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”

2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta'lim ehtiyojlari

bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida" 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori.

3. Inklyuziv umumta'lim maktablari kamsituvchi munosabatlariga qarshi kurashish va jamoalarda qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratish, inklyuziv jamiyat

qurish va barchaga ta'lim berishning eng samarali vositasi sifatida Salamanka bayonoti. (Ispaniya), 1994-yil 7-10-iyun.

4. "Dakarskie ramki deystviy"- Senegal, 2000-yil 26-28-aprel.

5. "Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari: muammo va ularning echimlari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. "LessonPress" nashriyoti, Toshkent-2021.